

Albertas ROSINAS

DĖL ŠAUKĖNŲ ŠNEKTOS *náms* ~ *nāmas*

V. Vitkausko straipsnyje „Tarmės faktų istoriškumo klausimu“ (Baltistica XXVI (2) 1990 177–179) esu kaltinamas savo gimtosios Šaukėnų šnektos faktų neistoriniu nagrinėjimu ir kitomis nuodėmėmis. Tie kaltinimai yra gana kategoriški ir vienas kitam prieštaraujantys. Pirmą, fonetinį dėsni $a > \underline{u}$, ϕ priebalsių m , n aplinkoje reikėtų priskirti ne man, o jį suformulavusiam K. Būgai. Antra, manant, kad *m_{un}-*, *n_{um}-* -*u*- yra balsių kaitos rezultatas, būtina paaiškinti tokios kaitos funkcijas. Trečia, teigiant, kad Šaukėnuose (Kurtuvėnuose ir kitur) nuo seno buvo vartojama tik *ta* *daugiskaitos* forma *n_{um}ã*, būtina paaiškinti, kaip čia iš *daugiskaitos* formos *n_{um}ã* galėjo atsirastirieveiksmiai (*sied*) *n_{um}i* ir (*ainu*) *n_{umu}õ*. Ketvirta, teiginiai, kad Šaukėnų šnektą yra „padariusi didžiulį šuolį nuo varniškių šnektos į raseiniškių“, kad čia „beveik negalima išgirsti sakant žodžių, kuriuose $am, an > um, un$ arba $em, en > im, in$ “, nėra visai korektiški, nes: 1) dar ir mano, ir jaunesnės kartos tikrieji šaukėniškiai išlaiko tradicines šnektos ypatybes (tebesako *žuñcis*, *súmtis*, *ruñka*, *kuñkiols* ir t. t.); 2) *en, em* žodžio šaknyje daugeliu atvejų ir nebuvo niekada virtę *in, im*, nes tokią raidą sustabdė ne kokia raseiniškių įtaka, o šnektos vidiniai raidos motyvai, iš kurių svarbiausias yra skirtingų reikšmių žodžių raiškos diferenciacijos tendencija. Jei nebūtų buvę tos tendencijos, dabar šaukėniškiai nebeskirtų *šeñp/š_iñp*, *treñk_ti* / *triñk_ti*, *treñk* / *triñk*, *leñp* / *liñp*, *šveñt* / *šviñt*, *bleñst_i* / *bliñst_i*, *skleñd* / *skliñd*, *greñst_i* / *griñst_i*, *reñt_i* / *riñt_i* ir t. t. To stabdymo nebuvo žodžiams, turintiems šaknies *an, am*, nes žodžių ir jų formų su pirminiais šaknies *un, um* skaičius nėra didelis, ir sutapimai čia tegali būti išimtiniai. Penkta, kategoriškas teiginys, kad „Šaukėnų ir kai kurių kitų dūninkų (pietų žemaičių) *ná.ms* yra visai naujas faktas“, pasiskolintas iš bendrinės kalbos, ir kad šis skolinys tokioje inovacijų paliestoje šnektose negalėjo turėti pakeistą šaknies vokalizmą, nėra įtikinamas dėl to, kad greta *n_{um}i*, *n_{umu}õ*, *n_{um}ã* vienaskaitos formas *ná.ms*, *nā.ma* ir t. t. vartojo ir seni šnektos atstovai, išlaikę visas archajiškas šnektos ypatybes (kartu ir *un < an*). Tai rodo V. Lileikienės 1971 m. Pašonių kaime (2 km nuo Šaukėnų) užrašyto teksto pavyzdys: *nā.ma baig deñkti*. Šis pavyzdys, pasakytas A. Bielskio, vargu ar gali būti „visai naujas faktas“, nes 1971 m. A. Bielskiui buvo 78 metai (žr. V. Grinaveckis, Pietų žemaičių tekstai. Varniškiei, Vilnius, 1986, 10).

Visa tai leidžia manyti, kad šaukėniškių *ná.ms* (*nā.ma*, *nā.mu*) nėra joks skolinys, o veldinys su išlaikytu *-a-* kirčiuotoje padėtyje, plg. *kamāni*, o nekirčiuotoje padėtyje tas *-a-* nosinių priebalsių aplinkoje yra virtęs *-u-* (*n_{um}i*, *n_{umu}õ*, *n_{um}ã*).